

ЦИФРОВИЙ КОНТЕНТ ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРИЧНОГО Й КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ

Краєзнавство на захисті історико-культурної спадщини України
(з досвіду роботи)

Тихова Олена
м. Рівне

Будь-яке видання має свій життєвий ресурс і створення електронних копій дає можливість максимально його збільшити. Просунення краєзнавчих ресурсів – одна з основних функцій сайтів публічних бібліотек будь-якого рівня. Інтернет надає практично безмежні можливості для розміщення в мережі раніше недоступних краєзнавчих матеріалів для популяризації історичного й культурного надбання свого краю і для розширення користувацької аудиторії.

Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека (РОУНБ) понад 10 років працює над створенням оцифровуваних краєзнавчих ресурсів. Це, власне, розміщення повнотекстових творів авторів Рівненщини на сайті бібліотеки та участь РОУНБ у формуванні інтегрованого ресурсу – електронної бібліотеки "Культура України" на базі Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого. Крім того, активно ведеться робота над поповненням цифрового архіву Рівненської обласної газети "Червоний прапор" та створенням цифрових колекцій рідкісних та цінних видань з фонду РОУНБ.

Отже, під загальним поняттям "цифрова колекція" можна вважати логічне об'єднання електронних документів, відібраних за будь-яким критерієм приналежності і призначених для реалізації задач, що визначені політикою електронної бібліотеки. А саме, вирішення просвітницьких, наукових та довідкових завдань, направлених на поширення знань про культуру України та на сприяння більш глибокому вивченню предмета.

Станом на 01.01.2025 року спеціалістами РОУНБ для різних проєктів оцифровано 16300 різних за типом документів:

- 5947 документів для двох ББД з прикріпленням документів;
- 4385 документів для цифрових колекцій "Відомі люди Рівненщини";
- 1419 на веб-ресурсі "Мистецька галерея Рівненської обласної бібліотеки";
- 2603 номери обласної газети "Червоний прапор"; 910 фотографій для проєкту "Рівне та рівняни у фотографіях. Цифрова пам'ять";
- 11 рідкісних та цінних видань оцифровано для проєкту "Історична Волинь";
- 492 документа розміщено на офіційному сайті РОУНБ;
- 533 аудіофайли створено для сайту "Аудіобібліотека".

З них спеціалістами відділу інформаційних технологій та електронних ресурсів оцифровано:

- творів авторів Рівненщини (понад 240 документів);
- номери обласної газети "Червоний прапор" (2700 номерів з 1945 по 1958 рр.);
- рідкісних та цінних видань – 12;
- інвентарних книг - 28

Протягом 2024 року спеціалістами бібліотеки оцифровано 2 195 різних документів, зокрема:

- 31 твір авторів Рівненщини;
- 1365 статей з періодичних видань та збірників для краєзнавчої бази даних за прикріпленням документів;
- 633 номери газети "Червоний прапор" (1954-1958 роки);
- 892 документів для цифрових колекцій (фото, плакати, листівки, рукописні матеріали, ін.);
- 4 інвентарні книги, статті на замовлення користувачів та партнерів бібліотеки, ін.

Робота над формуванням краєзнавчих ресурсів починається з вибору теми і аналізу перспектив майбутнього проєкту. Так, поповнення архіву [газети "Червоний прапор"](#) ведеться за простим принципом – від наявності перших номерів у бібліотеці, тобто з самого початку отримання їх у фонд. В нашому випадку, відлік оцифровуваних номерів розпочався з № 55 1945 р. і на сьогодні у відкритому доступі газетні матеріали по 1958 рік включно.

Прикладом для цього ресурсу став проєкт LIBRARIA (<https://libraria.ua/>) та подібні ресурси, метою яких є оцифровування та надання доступу онлайн до української історичної періодики. Робота в цьому напрямку була розпочата відділом краєзнавства ще у 2013 році зі створення в електронному каталозі РОУНБ краєзнавчої база даних (далі – БД) статей з обласної газети «Червоний прапор»¹. За перший рік роботи було переглянуто газети за період 1945–1946 рр. (387 номерів) з метою виявлення статей краєзнавчого змісту та створено перші 600 бібліографічних записів (далі – БЗ) у БД «Червоний прапор». Адже, у кожному номері газети серед офіційних повідомлень, зазвичай, друкувалося 6-8 заміток про

¹ «Червоний прапор» – обласна газета в 1939–1990 роках, яка виходила п'ять разів на тиждень (від 249 до 250 номерів на рік) у форматі А3 українською мовою. Газета була заснована 18 грудня 1939 року як офіційне друковане видання Рівненського обласного комітету КП(б)У та обласної Ради народних депутатів. Перший номер газети вийшов 19 грудня 1939 року. Під час Другої світової війни 28 червня 1941 року місто Рівне було окуповане німецько-фашистськими військами, тому видання газети було припинено. 2 лютого 1944 року Рівне було звільнене радянськими військами і випуск видання газети відновився. З 1955 по 1990 рік тираж газети зріс від 30 тис. примірників до 113 500 (у 1988 році). 21 грудня 1991 року вийшов останній номер газети. Спадкоємцем видання вважається газета «Вільне слово» (<http://vilneslovo.rv.ua/>).

місцевих діячів, роботу різноманітних організацій та події, що відбувалися на території області протягом 2-ої половини ХХ ст.

З 2018 р. наповненням БД почав займатися відділ наукової інформації та бібліографії Рівненської ОУНБ. На кінець 2022 року БД статей з газети нараховує більше 24 тис. БЗ за 1945–1958 роки, які доступні для перегляду користувачам за посиланням <https://bit.ly/3GzqX5W> у електронному каталозі Web-Ірбіс. Користувач може здійснити пошук у цій БД за ключовим словом, автором, заголовком статті або роком видання.

У 2016 році бібліотека почала оцифровування номерів газети починаючи з 1945 року. Технологія створення цифрового архіву має відповідати таким вимогам, як формування фонду електронних документів шляхом сканування та обробки текстової інформації, зображень, графіки. Оцифровування здійснюється на сканері Mustek A3 600S (формат А3). Після сканування газети здійснюється обробка відсканованої копії (склейка фрагментів), конвертація в pdf-формат та збереження файлів на сервері. Станом на травень 2025 року оцифровано 2694 номерів газет з 1945 по 1958 рік. У планах бібліотеки оцифрувати номери газети до 1960-го року включно.

Оцифровані номери газети за запитом надсилалися на електронну скриньку користувачам, що скористалися послугою «Електронна доставка документів» (безоплатно для зареєстрованих користувачів бібліотеки).

Наприкінці 2021 року було вирішено створити електронний ресурс «Цифровий архів рівненської обласної газети «Червоний прапор» (<http://prapor.lib.rv.ua/>), на який вже у першому кварталі 2022 р. було розпочато завантаження оцифрованих номерів газет. Цифровий архів газети «Червоний прапор» представляє собою веб-додаток, який надає можливість перегляду оцифрованих номерів. Для вирішення проблеми віддаленого доступу користувачів до даних, використаний ресурс, який складається з серверної частини на платформі Laravel та клієнтської частини на основі бібліотеки React.

Сайт має досить просту структуру та приємний світлий дизайн та шрифт тексту у стилі колишніх друкарських машинок (Truetypewriter PolyglOTT).

Всі розділи та посилання розміщені на «Головній» сторінці сайту:

- Е-архів газети 1945 р. –
- Електронна картотека статей 1945–1958 рр.
- Історична довідка
- Контакти
- Випадковий номер

Основним розділом на сайті є «Е-архів газети 1945 р. —... ». Він складається з підрозділів по роках починаючи з 1945 р.² У кожному підрозділі адміністраторами сайту завантажуються оцифровані номери газети за поточний рік у pdf-форматі³. Кожен завантажений номер газети захищений водяним знаком «РОУНБ» та має свою окрему веб-сторінку⁴, де в адресі вказані рік та номер. Для відображення оцифрованих номерів використовується сервіс Adobe PDF Embed API. Газету можна віртуально погортати посторінково, збільшити/зменшити зображення, завантажити собі на ПК або роздрукувати. На сторінці є можливість «Повернутися до архіву» (назад до підрозділу), а також переглянути попередній або наступний номери.

Через відсутність у фондах РОУНБ номерів газети «Червоний прапор» за певні роки (1940–1941, 1944, 1955 рр.), на веб-ресурсі є посилання на сайт партнерів бібліотеки – Рівненський обласний краєзнавчий музей⁵.

Також на сайті представлені довідкові розділи: «Історична довідка», «Контакти», а також «Випадковий номер» (рандомний перегляд газети).

За майже рік роботи сайту його переглянуло 999 користувачів 11516 разів.

Таким чином, оцифровування старого газетного фонду є важливим, оскільки, по-перше, доступ до них через певний час може буде обмежений через їх незадовільний фізичний стан, а по-друге, користувачеві надається практично необмежений вільний доступ завдяки мережі Інтернет з дослідницькою або навчальною метою.

Відбір літератури для оцифровування [Бібліотеки творів авторів Рівненщини](#) відбувається в пріоритетному порядку, тобто перевага надається, насамперед, авторам відомим і популярним у краєзнавчому колі. На сайті РОУНБ в розділі "Електронні каталоги" можна знайти відцифровані твори, скориставшись базою даних "Бібліотека творів авторів Рівненщини". При повнотекстовому пошуку застосовується алгоритм ранжування знайдених документів. Перелік результатів пошуку сортується у порядку зменшення пріоритету документа. Чим більше в знайденому документі слів із запиту, тим ці слова ближче один до одного і чим більша їх сумарна вага - тим вище місце документа у результаті пошуку.

[Фонд рідкісних та цінних видань](#) представлений книгами кінця XIX – поч. XX ст. Їх оцифровані зразки краєзнавчого змісту також поповнюють базу електронної бібліотеки в рамках проєкту "Цифрова культура". Можливість скористатися оцифрованим виданням

² <http://prapor.lib.rv.ua/numbers>

³ <http://prapor.lib.rv.ua/numbers/1945>

⁴ Приклад: «Червоний прапор» за 1945 рік № 80 - <http://prapor.lib.rv.ua/numbers/1945/80>

⁵ Е-архів газети на сайті Рівненського обласного краєзнавчого музею (1940–1944 рр.)
<http://museum.rv.gov.ua/cifrova-kolekciya/chervonij-prapor/>

доступна не тільки науковцям, дослідникам-краєзнавцям, але і всім бажаючим. Доступ до видань відкритий на сайті "Історична Волинь".

Формування інтегрованого ресурсу – електронної бібліотеки ["Культура України"](#) на базі Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого впроваджує в життя завдання, спрямовані на відкритість інформаційного суспільства, яке орієнтоване на інтереси суспільства. До складу електронної бібліотеки включаються ресурси, що фізично зберігаються у фондах бібліотек та ті, що надані авторами за договором на право використання об'єкта авторських прав. Напрямом у формуванні фонду ЕБ вибрана тема «Культура України».

Отже, завдання бібліотеки – зробити книгу доступною, тобто надати користувачеві вільний доступ до неї не просто для перегляду, але і для скачування. Ці дії можливі тільки після розпізнавання тексту в документі, що потребує системного підходу і опрацьованого плану. Тобто, технологія створення електронного документу має відповідати таким вимогам, як формування фонду електронних документів шляхом сканування та обробки текстової інформації, зображень, графіки.

Технологія створення документу для електронної бібліотеки "Культура України".

Критеріями відбору літератури для оцифровування є наукова, суспільна та історико-культурна цінність документу і відповідність профілю комплектування. Саме це впливає на підбір необхідної літератури на оцифровування. Завчасно з авторами має бути заключений договір на право використання об'єкта авторських прав, а також передбачені технічні можливості для реалізації проєкту. З досвіду РОУНБ, процес оцифровування відбувається наступним чином:

1. Оцифровування літератури відбувається на книжковому планшетному сканері EPSON формату A4 у форматі JPG.

2, В основному для корегування та обробки відсканованих документів використовується програма SkanKromator 5.92. Залежно від типу книги можуть бути використані також програми ABBYY FineReader, Adobe Photoshop, ACD See Pro.

3. Книги скануються повністю – з обкладинкою (в кольорі), титульною сторінкою і всіма порожніми сторінками.

4. Оптимальна роздільна здатність для відсканованих зображень – 300 dpi.

3. Конвертування зображень формату JPG у формат PDF (програма Adobe Acrobat 8.0) та створення навігації

4. Створення змісту книги у форматі TXT.

5. Складання анотацій українською мовою.

6. Переклад анотацій на англійську мову.

Створення цифрових історико-культурних ресурсів є однією із сучасних форм збереження та надання доступу до національного надбання. Публічні бібліотеки, основними напрямками діяльності яких є формування, збереження документально-інформаційних ресурсів та бібліотечне обслуговування, не стоять осторонь на шляху до інформаційно відкритого суспільства, орієнтованого на інтереси людей і електронне краєзнавство є одним з можливих варіантів їх збереження та надання вільного доступу до них через мережу Інтернет. Оцифровування краєзнавчих фондів переслідує низку важливих питань у сучасних документних комунікаціях, основна мета яких полягає в оптимізації та розширенні доступу до документів, реалізації реконструкції старого фонду та у підтримці освітніх та просвітницьких проєктів тощо.